

դողդողար և բերնէն այս խօսքերս կը լսուէին. « Այս թուղթը գործակալին տար, և մէջը նշանակուածը առ հոս բեր: »

Գլայն ու Օսքար մէկմէկու երեսը նայելով կ'ուրախանային այս բարի յաջողութեանս վրայ. իշխանը նորէն իր տեղը նստաւ. խոր լռութիւն մը տիրեց հոն: Մինչդեռ սենեկապանը դրամի պարկ մը չալկած ներս մտաւ և գնելով զայն սեղանին վրայ ըսաւ. « Ամբողջ գումարն այս պարկիս մէջ կը բովանդակի: » Օսքար ալ հրամայեց անոր՝ որ տանի զայն վարը կառքին մէջ զետեղէ, և Գլայնի ալ պատուիրեց՝ որ երթայ ծառային հետ և անոր օգնելէն վերջը կառքով պանդոկ երթայ, ուր ձիերը կը ճարակէին, և հոն սպասէ իրեն: Նոյն միջոցը տեսնալով Գլայն իր ազատութեան վայրկեանը՝ ինչ անպատմելի ցնծումի մէջ էր. կէս մէջքով ծռած յարգութիւն տալով կ'երթար հրամանը կատարելու:

Նոյն ատեն հայրը առանձին գտնաւով իր որդին.

— Միայն այս անգամ կ'օգնեմ ձեզի, ըսաւ, ասկէ ետքը յոյս մի ունենաք, և ջանացէք շատանալու անով՝ ինչ որ գործակալիս ձեռքով ամսէ ամիս կը յղեմ ձեզի: Եթէ ասկէ ետքը նորէն յանդգնիք այսպիսի մանողութեան մը ձեռք զարնելու, նոյն միջոցը ես ալ ձեր պատրաստամիտ գանձապետը չեմ ըլլար:

— Ուրեմն դու կ'ուզես հրապարակաւ խայտառակել զմեզ, ըսաւ Օսքար ծաղրելով:

— Այո, ուրիշ ճար չեմ գտնար ձեր որկորը յագեցընելու:

— Ուրեմն դու մեզի հետ յայտնապէս պայքարիլ կ'ուզես. այս բանս գէշ չէ. բայց ես կը զարմանամ թէ ինչպէս մեզի գէմ կը զինիս, մինչդեռ տղայութեան ժամանակ զմեզ քու փափկութեանդ և մեծահաց կոշուքներուդ մասնակից կ'ընէիր:

Իշխանը սրտի անձուկէն կը հառաչէր, և քանի որ որդին լրբաբար կը

խօսէր, ինքը աչքերը խոնարհած գետինը կը զննէր. բայց յանկարծ երբ բարձրացընելով աչքերը իրաւախօս և յաղթական Օսքարին երեսը նայեցաւ, սարսափէն ու ամօթէն ընելէքը չէր գիտեր. վերջապէս զայրագին « Գնա՛, կորի՛ր առջևէս, անիծեալ », գոչելով, իր սննեկէն դուրս ըրաւ որդին, որ հօրը անէծքը ճակատը՝ վար իջաւ սանդուղներէն և գնաց:

Կը շարունակուի:

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԴՐԱՄՔ

Վաճառականութեան սկիզբը փոխաւ նակութեամբ սկըսաւ, որով մարդիկ իրենց ունեցած առատ բաները մէկմէկու հետ կը փոխէին ըստ պիտոյից. ինչպէս, թէ որ մէկը որսորդութեամբ կենդանիներ զարնէր, և երկրորդ մը իր երկրէն պտուղներ քաղէր, եթէ առջինը երկրորդին պտուղներուն ցանկար և երկրորդն ալ առջինին կենդանւոյն մսին կամ մորթին, նոյն բաները իրարու հետ կը փոփոխէին: Վաճառականութեան սկիզբը այս տեսակ փոխանակութեամբ եղաւ, և ինչուան մեր օրերն ալ Ասիոյ և Ափրիկոյ թափառական ժողովրդոց շատերն՝ այս կերպով վաճառականութիւն կ'ընեն: Բայց վաճառելեաց գիներ սահմանելու համար տակաւին կերպ մը չըլլալով, մէկ կողման սաստիկ առատութիւնը և միւս կողման ստիպիչ կարօտութիւնը՝ գիներ կը սահմանէր: Բայց երբ սկսան մարդիկ մշակութեան պատճառաւ խմբովին բնակիլ, և հանապազօրեայ կենաց զբաղմունքն և պէտքը շատցան ու դժուարացան, և հարստութեան ու հաճոյից սէրն աւելի ևս արմատացաւ սրտերնուն մէջ, պէտք զգացին իրենց ընչիցը և վաճառելի իրաց աւելի արդար գին մը պահանջելու: Նախ չափելու սկսան, մարդուս մարմնոյն զանազան մասերն իրենց չափ առնելով, ինչպէս են թիզ, ոտք, արմուկն և բազուկ. բայց ցորենոյ և պտղոց համար

քող¹, գրիւ², տակառաչափ³ և ուրիշ ասոնց նման չափեր հնարեցին: Ժամանակ անցնելէն ետքը, վաճառելի իրաց զինք իրենց ծանրութենէն սկսան չափել, բայց այն ալ նոյնպէս շատ անճիշդ բան էր. վասն զի վաճառելի և աւոր փոխադարձ բնգունելու նիւթոց ծանրութիւնը՝ մէկմէկու կը բաղդատէին: Իրաւ կը կարգամբ Ս. Գրոց մէջ թէ Աբրահամ կշիռ մը գործածած ըլլայ, բայց նոյն ժամանակուան գործածուած կշիռները ոչ սլաք ունէին և ոչ թաթ, այլ նիւթական փայտի մը կտորէ, կամ առ առաւելն, տախտակէ կը բաղկանային, որուն վրայ վեր 'ի վերոյ մը հաւասարակշռութեան կէտը կընշանակէին, և մէկ կողմը նիւթը, մէկալ կողմը ծանրոցը կը դնէին: Թէպէտ և այսպիսի նիւթական կշռոյ մ'ալ գիւտը շատ հին ժամանակի բան չէ, որովհետեւ մարմնոց ծանրութեան իսկ չափը չէին գիտեր, որ հաւանաբար մետաղացի վրայ աշխատելէն վերջը սկսան իմանալ. սակայն մարդիկ և 'ի հնուց իսկ խորհրդածած էին, թէ մարմին մը որ իր ծանրութեան կեդրոնէն կախուի, հաւասարակշռութեան մէջ կը մնայ. և ինչպէս կը տեսնենք որ անուսումն բեռնակիրը՝ բնական կերպով առանց սորվելու՝ ծանր և երկայն գերաններ հաւասարակշիռ կերպով կռնակնուն վրայ դնելով կը տանին դիւրութեամբ, այսպէս նաև հինք կարօտութէ բռնադատուած ստիպուեցան այս դիտողութիւնն ընել, մանաւանդ երբ բեռան ընտանեցուցած կենդանի մը չունէին և սայլ չինել ալ չէին գիտեր. թէպէտ բնութեան այս ընդհանուր օրէնքը չկրցան խօսքով բացատրել:

Փոխանակութեամբ եղած վաճառականութեան մէջ բնականապէս ստեպ կը պատահէր, որ վաճառողին պէտք եղած բանը գնողին քով չգտնուելով, հարկ կ'ըլլար որ գնողը այնպիսի բան

մը տային 'ի փոխարէն՝ որ հաւասարապէս յարգի ըլլար ամենուն, և այս ոճով յարգի սեպուած նիւթոյ մը հետ համեմատելով ամենայն ինչ՝ անոնց զինք կը սահմանուէր. և որովհետեւ ըստ բնական կարգի, յարգի սեպուած բան մը ոչ սովորական պէտք է ըլլայ և ոչ առատութեամբ գտնուի, անկէ կը հետեցընէին իրաց արժէքը. ուստի քանի մը կողմեր սակաւագիւտ խեցեմորթներ, պտուղներ և թանկագին փայտի կտորուանքներ՝ փոխանակութեան յարգի նիւթ եղան: Ութհարիւր տարի կայ որ Պալդիկ ծովուն Բուկէն կղզոյն մէջ կը տաւը փոխանակութեւ գլխաւոր նիւթ մ'էր, ինչպէս մեր օրերն ալ Ափրիկիոյ և Եթովպիոյ մէջ աղը, և Կրէնլանտիոյ մէջ ձուկը դրամոյ տեղ կը գործածուին:

Բայց հազիւ թէ մարդիկ մետաղացի բնութիւնը և զանոնք գործելու կերպը գտան, տեսնալով անոնց կերպ կերպ օգտակար յատկութիւնները, ինչպէս բաժանելութիւնը որով ամենափոքր մասեր կրնան բաժնուիլ, և դժուարաւ խանդարող և դիւրատար և միանգամայն սակաւագիւտ ըլլանին, համարեցան թէ լաւագոյն կերպով վաճառելի և գնելի իրաց արժէքը անոնցմով կըրնան սահմանել. և ահա այսպէսով եղաւ դրամոց սկզբնաւորութիւնը: Սկզբնաւոր խառն վիճակի մէջ կը կշռէին մետաղները և անխտիր կը գործածէին, ինչպէս կը կարգամբ Ս. Գրոց մէջ թէ Աբրահամ 400 սիկլ վճարած ըլլայ իր Սարա կինը թաղած տեղոյն համար: Ետքը թէպէտ դարձեալ մետաղները խառն վիճակի մէջ կշռելու սովորութիւնը շարունակեց, բայց իւրաքանչիւրին վրայ ծանրութիւնը և արժէքը ցուցնող նշաններ տպեցին: Եւ որովհետեւ հնոց մէջ անասունք վաճառականութեան մեծ նիւթ մ'էին, անոր համար նոյն կենդանւոյն գնոյն համապատասխանող մետաղին վրայ, նոյն պատկերը տպեցին, ինչպէս Լատինք Pecus բառէն որ Արջառ կը նշանակէ, դրամը Pecunia անուանեցին. նոյնպէս Յունաց

1 Staja.
2 Moggio.
3 Botte.

հնազոյն դրամոյն վրայ եղ մը նկարուած էր, և դրամն ալ նոյն անուամբ կը կոչուէր:

Առաջին դրամը հաւանաբար պղնձէ եղան, ետքը արծաթէ. և որովհետեւ սուղ և յարգոյ մետաղ մ'էր ասիկայ, անոր համար եբրայեցիք դրամը արծաթ անուանեցին, ինչպէս ինչուան հիմա Գալլիացիք ալ նոյնպէս կ'անուանեն: Բայց չկարծենք ամենեւին թէ հին դրամոց վրայի նկարները հիմակուաններուն պէս գեղեցկանկար ըլլան. վասն զի անոնք կըլը, եռանկիւնի կամ քառակուսի զանազան մետաղաց տձև կը տորուանքներ էին, որոնց վրայ մըծով կը փորագրէին, կամ սուր բանով մը արժէքը վրան կը նշանակէին:

Ճարտարարուեստ դրամ հատանող նախ փունիկեցիք եղան. և ֆրիստոսէ վեց դար առաջ, բարակ և ճարտար նկարներով դրամներ սկստն գործածուիլ Յունաստան, որոնցմէ քանի մը հատ ալ հասած է մեղի: Իսկ դրամոց վրայ թագաւորաց գէմբը նկարելու սովորութիւնը նախ Պարսիկներն սկսած կ'երևան, ֆրիստոսէ 500 տարի առաջ, Դարեհի թագաւորութեան ժամանակ. վասն զի Պարսից դրամները Դարիի ալ կ'ըսուին: Հռովմայեցիք Յունացմէ առին այս սովորութիւնը, և իրենցմէ ալ բոլոր Եւրոպա տարածուեցաւ: Դրամք՝ կամ զիրենք ձուլել տուողին անուամբ կոչուեցան և կամ նոյն մետաղին գտուած տեղոյն. ինչպէս Գերմանացւոց թալերը, Յովակիմ-թալերը և սուած տեղէն է, ուր 1517ին շատ բազմաթիւ տպուեցաւ նոյն դրամէն. իսկ տուքադը, Ducatus բառէն, վասն զի նախ Իտալացի դուքսերն եղան ձուլել տուողը. և Անգղիացւոց կինէն ալ, Կուինէա նահանգէն, ուր տեղի ոսկին առատ է, և զեռ ասոնց նման ուրիշներ. ինչպէս Գաղղիացւոց Լուին կամ Նաբոլէոնը:

Բայց երբ մարդիկ ընկերական կեանք բազմութեամբ միաբան սկսան բնակիլ, ոմանք տարբեր պտուղներ և աւրուեստաչէն կարասիներ ունենալով,

որոցմէ տակաւին զուրկ էին իրենց դրացիները, հարկաւ կը փափաքէին ունենալ. ուստի ոմանք ձեռք զարկին, գեղի և կամ քաղքի մը թէ երկրին և թէ արուեստաչէն բերոց առատներէն դրացեաց երկիրը տանիլ, զորոնք կամ իրենց չունեցած պարէնով և կամ դրամով կը փոփոխէին. և այս եղաւ վաճառականութեան սկզբնաւորութիւնը:

Երբ դրակից գեղ մը իրենց ունեցած բաներուն կարօտութիւն չէր ունենար մեծ շահ ընելու համար, հարկ կ'ըլլար աւելի հեռու տեղ մը երթալ. որով օտար երկիրներ անցան, ուր տարբեր պտուղներ և զարդարանքներ տեսնելով հայրենիք դառնալու միջոց հետեւին բերին, և մեծ շահով իրենց ազգայնոց վաճառեցին: Շատ չանցաւ այս պտուղներէն և զարդարանքներէն աւելի առատութեամբ ունենալ փափաքեցան. որով հեռաւոր ճամբորդութիւններն աւելի յաճախեցին, և նորասիրութեան փափաքով աւելի ևս առաջ գացին: Քաղաք մը միւս քաղքի ճամբայ բացաւ. և այս կերպով երկրիս հեռաւոր կողմերն ալ վաճառականութիւնը տարածեցաւ: Մարդկային ընկերասէր բնութիւնը և առանձին ճանապարհորդելու վտանգները, ստիպեցին զիրենք միաբանութեամբ և կարաւանով վաճառականութեան ելլալ: Այս կերպ վաճառականութիւնը ոչ միայն հին ժամանակ, այլ և ինչուան հիմայ Արաբացւոց մէջ կը տեսէ. և Զինաստանէն ինչուան Ռուսաստանի հիւսիսակողմը և արեւմտակողմը կարաւաններ կ'երթան, որոնք բովանդակ Ասիան կտրելով, ուրիշ բաներէն զատ՝ թէյ կը բերեն Եւրոպա: Վաճառականութեան պատճառաւ նորանոր ճամբաներ բացուեցան, կամուրջներ ձգուեցան, օթևաններ շինուեցան, կենդանիք բեռ տանելու վարժեցան, և կառաց գիւտը գտնուեցաւ, և ի վեր քան զամենայն շոգեկառաց գերազանց գիւտը:

Վաճառականութիւնը, մանաւանդ ծովագնացը, երկու մեծամեծ շահուց պատճառ եղաւ: Առաջինն է, որ ասով

երկրիս ամեն կողմերը իրարու հետ ծա-
նօթացան, կը ճանչնանք և կը վայլենք
Ձինու պտուղները, ինչպէս նարինջ և
թէյ. կ'իմանանք բովանդակ աշխարհի
սովորոյթները և բարբը, և իրենց ճար-
տարութեանց գործուածները. կը կար-
դանք վաճառականութեան առթով ճա-
նապարհորդող անձանց գրոցը մէջ խո-
րին Ասիոյ վարատական ժողովրդոց կե-
նաց հանգամանքները. կը ճանչնամք
ընդ մէջ Ամերիկոյ և Ասիոյ մեծատա-
րած Ովկիանու մէջ եղած կղզեաց բնակ-
չաց հացի ծառը, և տեղեակ կ'ըլլանք
Կրէնլանտացւոց խեղճ կենացը, որ պա-
լենայի մնով միայն կը սնանին: Շա-
հուց և հարստանալու անյագ տենչը,
մշտաշարժութեան մէջ կը բռնէ զմար-
դիկ, և երկրիս հեռաւոր կողմերն ալ
իրարու հետ յարաբերութեան մէջ կը
պահէ: Եւրոպական նաւատորմիդք Ա-
փրիկոյ հարաւային ծայրերը երթալով,
Բարեյուսոյ Գլխէն գինի և փղոսկր կը
բերեն, արևելեան Ասիոյ հիւսիսակող-
ման ծոցերէն ալ պալենայ և փոկ կ'որ-
սան, և թանկագին մուշտակներ կը բե-
րեն: Կ'երթան ոյնպէս Արևմտեան Հրնդ-
կաց կղզիները, ուր քաֆֆէն և շա-
քարը առատ է. և անկէց ալ համե-
մից և խնկեղինաց բնավայրը կ'անցնին,
որ է Հնդկաստան:

Իսկ երկրորդ շահը մեծագոյնն ևս է.
վասն զի վաճառականութեամբ, անխը-
տիր որ և իցէ վիճակի մարդիկ, միայն
թէ կամք չպակսի, կրնան ազատաբար
ունեցած կարողութիւննին, աջողակու-
թիւննին և խոհեմութիւննին բանի բե-
րել: Ասոր մէջ ոչ թէ զօրաւորը կը գե-
րազանցէ, այլ ո՛վ որ լաւագոյն և դիւ-
րադնոյ ապրանքներ կը վաճառէ: Վա-
ճառականութեան մէջ նորանոր գեղե-
ցիկ և մեծամեծ գիւտեր մտածելը և
գտնելը մարդէս կը կախուի. շահու,
փառաց և նախանձաւորութեան սէրը՝
կը դրդէ կ'արթնցնէ և կը մղէ 'ի գործ
նաև անհոգ և կիսարթուն զուխները.
կը ծաղկին արհեստք, վասն զի ամենայն
ոք կը ջանայ նորանոր գիւտերով դիւ-
րացնել և կատարելագործել իրենինը,

որով կը ճանչնայ մարդ իր պատիւը և
կը յառաջէ և կ'երջանկանայ մարդկու-
թիւնը:

ՀԱՅԻ ՊԱՏԱՌԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԴ

ՆԱՄԱԿ ՌԹԵՆԻՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Մթնոլորտի ձևշումը.

(Տես էրես 260)

Երբ մէկը աղէկ աշխատելէն ետքը,
սիրելի օրիորդիկ, կ'ուզէ քիչ մը հան-
գիստ առնուլ, կ'ըսէ ինքնիրեն. քիչ մը
շունչ առնուիք. ինչու որ շնչելը մի-
նակ ինքնիրեն կ'ըլլուի ու հոգ մ'ընե-
լու պէտք չունի:

Բայց եթէ մինակ ինքնիրեն կ'ըլլուի,
ինքնիրեն մինակ ալ չբացատրուիր. և
քեզի ըսելովս թէ հիմա շունչ առ-
նուիք, ինծի հանգիստ տալ չեմ կրնար,
որ շնչառութիւն քեզի մեկնելու յանձն-
առու եղած եմ:

Թէ որ այս երկրէս ըլլայիր, քեզի կը
յիշեցնէի թէ ինչ կ'ըլլայ երբ մէկը
թթուով պատրաստած կաղամբի՝,
պնակին մէջ պատառաքաղը խոթէ:
Միտքը՝ միայն անկէ քիչ մը առնել է.
սակայն այն անիծած չիւղերն անանկ
մէկմէկու հետ խառնուած պլլուած են,
որ առանց հրաւիրուելու՝ մէկմէկու
ետեւ կը ձգին, անանկ որ պնակիդ մէջ
լեռ մը կը քաշես կը դիպես:

Այս մեր շնչառութեան գործն ալ
քիչ մը այս տեսակ կաղամբին կը նմա-
նի, ներէ խնդրեմ՝ նմանութեանս: Կ'ու-
զէի քեզի պնակով պզտի բաժին մը
առջևդ դնել, բաժին մը որ տղու վայել
ըլլայ. այլ կը տեսնեմ որ մեկնութիւն-
ները մէկգմէկ ճանկած առաջ կու գան.
կամայ ակամայ պէտք է որ քեզի հետ